

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI**

GLOBAL TA‘LIM VA MILLIY METODIKA TARAQQIYOTI

**mavzusidagi VIII an‘anaviy respublika ilmiy-amaliy anjumani
MATERIALLARI**

**Toshkent
2024-yil, 26-aprel**

Guruhli klaster usulidan leksik ma'no haqida nazariy tushunchalarni berishda foydalanish maqsadga muvofiq.

Shakldosh so'zlar haqidagi boshlang'ich tushunchalarni o'rgatishda muammoli klaster metodidan foydalanish mumkin.

Foydalangan adabiyotlar

1. Abdullayev A. Frazeologizmlarning ekspressivlik xususiyati. – Toshkent: O'TA. 1996. №5.
2. Abdullayev A. O'zbek tilida ekspressivlikning ifodalanishi – Toshkent: Fan, 1983.
3. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. Toshkent: Sharq, 2010.
4. Almamatova SH.T. O'zbek tili frazemalarining komponent tahlili. Filol.fanlari nomzodi...diss.- Toshkent: 2008.
5. Boltayeva B.I. O'zbek tili frazeologik birliklarining transformatsiyasi (semantik-pragmatik tahlil) Filol.fanlari nomzodi...diss.- Samarqand: 2019.
4. Raхmatullaev Ш. Фразеологик birliklarning asosiy ma'no turhlari. – Toshkent: Ўqituvchi, 1955.
5. Sayfullayeva R, Mengliyev B, Boqiyeva G. va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, Fan va texnologiya, 2009
6. Ёuldoshev Б. Фразеология тарихидан лавҳалар. – Самарқанд, Суғдиёна, 1998.
7. Yo'ldoshev B. Somatik frazeologizmlarning ayrim grammatik va semantik xususiyatlari . O'zbek tili grammatik qurilishi masalalari. – Samarqand, 1985. bet
8. G'ulomov A, Ne'matov H. Ona tili ta'limi mazmuni. Toshkent, O'qituvchi, 1995 yil.
11. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-sinfi uchun ona tilidan o'qituvchi kitobi yangi nashr. Toshkent, 2020
12. Ёuldoshev Б. Ўзбек тилида фразеологизмларнинг услубий ва прагматик имкониятлари. – Самарқанд, 2002.
13. Ёuldoshev Б. Услубшunoslik ва фразеологиянинг долзарб муаммолари. – Самарқанд, 2007.

O'QUVCHILARDA O'QISH SAVODXONLIGI VA FUKSIONAL SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Dildora Ibragimova,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
dildoraibragimova1989@gmail.com

Guljahon Muxtorova,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligi va funksional savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish omillari va ularning ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: badiiy matn, ilmiy matn, o'qish savodxonligi, funksional savodxonlik, shakllantirish omillari.

Abstract: This article discusses the factors of formation of reading literacy and functional literacy skills in elementary school students and their importance.

Key words: artistic text, scientific text, reading literacy, functional literacy, formation factors.

Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasida ta'limni modernizatsiya va yangilash eng dolzarb masalalar hisoblanadi. Shu munosabat bilan maktab o'quvchilarida funksional savodxonlikni rivojlantirish zarurati masalasi ko'p ko'tariladi. Maktab o'quvchilarimiz – mamlakatimiz kelajagi, bu ilmiy-texnika taraqqiyoti bilan hamqadam bo'lishi kerak bo'lgan, “Umrbod ta'lim” konsepsiyasida amalga oshirilgan yuqori ta'lim standartlariga javob beradigan yangi avlod.

O‘qish faoliyati – bu boshqa bironing yozma nutqini tushunish uchun asosli dekodlash, asosiy fazilatlarini bilan tavsiflanadi: o‘qish texnikasi, mustaqillik darajasi va o‘qish ufqlari [1].

Funksional savodxonlik - insonning tashqi muhit bilan munosabatlarga kirishishi, unga moslashishi va imkon qadar tezroq ishlash qobiliyati; ijtimoiy munosabatlar tizimida shaxsning normal faoliyat ko‘rsatishini ta’minlovchi bilim, ko‘nikma va malakalar darajasi mavjud bo‘lib, u muayyan madaniy muhitda shaxs hayotini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan minimal miqdor hisoblanadi. Funksional o‘qish – bu skanerlash va analitik o‘qishdan foydalangan holda ma’lum bir muammoni hal qilish uchun ma’lumot topish maqsadida o‘qishdir. O‘qish kompetensiyasi kitoblarni o‘qishdan oldin, o‘qish paytida va o‘qishdan keyin maqsadli ravishda individual ravishda tushunish qobiliyati hisoblanadi [2].

Funksional savodxonlikni shakllantirish bo‘yicha ishlar 1-sinf dan, o‘qish va yozishni o‘rganish, o‘qish qobiliyatini rivojlantirish davridan boshlanishi kerak. Bu ishda kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarida savod o‘rgatish va badiiy o‘qish darslarida funksional savodxonlikni shakllantirish, kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarining o‘qish va ijodiy faoliyatini tashkil etishning eng samarali yo‘llari va usullarini tanlashga alohida e’tibor qaratiladi. O‘qish faoliyatini shakllantirish nafaqat rus tili va adabiyoti darslarida muvaffaqiyatga erishish uchun asos yaratadi, balki maktab fanining har qanday sohasida kafolatlangan muvaffaqiyat, asosiy vakolatlarni rivojlantirish uchun asosdir.

O‘qish savodxonligi funksional savodxonlik uchun asosiy ko‘nikma hisoblanadi. Birinchi navbatda, qanday o‘qishni, o‘qiganingizni tushunishni, ma’lumot bilan ishlashni o‘rgatish kerak va shundan keyingina ijodkorlik bilan bog‘liq yuqori darajaga o‘tish kerak. O‘qituvchi tomonidan qo‘llaniladigan o‘quv va qo‘shimcha ma’lumotlar bilan ishlashning barcha ijodiy usullari aqliy, kognitiv faollikni rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak, bu esa, o‘z navbatida, har bir o‘quvchining amaliyotiga, bilimni boyitishga, uning funksional savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak.

O‘qishni o‘rganish jarayonida o‘quvchilarning o‘qish faolligi va ijodiy namoyon bo‘lishini shakllantirish jarayonida quyidagilar doirasida mazmunli qarama-qarshiliklar yuzaga keladi:

- Shakllanmagan yoki yetarli darajada rivojlanmagan o‘qish va yozish ko‘nikmalari va yuqori darajada idrok etilayotgan narsaning talqinini ijodiy qayta ishlash qobiliyati o‘rtasida;

- tor dunyoqarash va o‘z hayotiy tajribalari asosida original matn yaratishni talab qiladigan ijodiy vazifalar o‘rtasida.

Shuningdek, IT-texnologiyalarning boshlang‘ich sinf o‘quvchisi hayotiga kirishi va ta’lim mazmuni yo‘nalishining o‘zgarishi bilan bog‘liq holda shakllangan keng ko‘lamli qarama-qarshiliklar paydo bo‘ladi:

- badiiy adabiyot va hatto o‘quv adabiyotlarini o‘qishga qiziqishning sezilarli darajada pasayishi, axborot manbalariga barqaror kognitiv qiziqish va hissiy qiziqish, badiiy adabiyotni axloqiy-estetik idrok etishni shakllantirish zarurati o‘rtasida;

- Mahalliy va xorijiy adabiyotlarning eng yaxshi asarlarini to‘plash va maktab o‘quv dasturiga muvofiq adabiyotni o‘qish bilan cheklanib qolgan o‘quvchilar sonining ko‘payishi o‘rtasida.

Boshlang‘ich maktab yoshida o‘qish faoliyatini rivojlantirish zamonaviy shaxsning funksional savodxonligini rivojlantirishning asosiy elementidir. Bolaning nafaqat maktab fanlaridagi muvaffaqiyati, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyati ham ushbu ko‘nikmalarga bog‘liq. Chunki kelajak odami butun umri davomida o‘rganadi.

Funksional savodxonlik:

- 1) o‘qish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirishning asosiy darajasi;
- 2) kundalik muammolarni hal qilishga qaratilgan;
- 3) muayyan vaziyatdagi shaxsni tavsiflaydi;
- 4) standart, stereotipik muammolarni hal qilish bilan bog‘liq;
- 5) birinchi navbatda kattalar aholisini baholash sifatida ishlatiladi.

Talabalar rivojlanishining asosiy predmet yo‘nalishlari quyidagilardan iborat: funksional savodxonlikni o‘zlashtirish hamda to‘liq va to‘g‘ri o‘qish faoliyatini o‘rgatish [3, 16-bet].

O‘rganishlar ma’lum metod va usullar faqatgina ijodiy ishlayotgan professional o‘qituvchining mohirona uyg‘unlashuvida samarali bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qish faoliyati tushunchasi o‘qishni kommunikativ nutq, o‘qilayotgan matnni idrok etish, tushunish, qayta qurish va takrorlashga qaratilgan kognitiv faoliyat sifatida tavsiflaydi.

O'qishning to'g'riligi, ongliligi, ifodaliligi, ravonligi o'qishning asosiy belgilaridir.

Boshlang'ich maktab yoshida o'qish faoliyatini rivojlantirish zamonaviy shaxsning funksional savodxonligini rivojlantirishning asosiy elementidir. Bolaning nafaqat maktab fanlaridagi muvaffaqiyati, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyati ham ushbu ko'nikmalarga bog'liq. Chunki kelajak odami butun umri davomida o'rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Платунова Т.А. Формирование самостоятельной читательской деятельности у младших школьников посредством курса «Литературное чтение» Л.А. Ефросининой в условиях модернизации образования. // «Открытый урок», ИД «Первое сентября». <http://открытыйурок.рф/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/506763/>

2. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). — М.: Издательство ИКАР. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. 2009.

3. «Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла». Методическое пособие. — Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. — 16 с.

Ibragimova D.I., Mirzanazarova G. TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF INTELLIGENCE AND THE MANIFESTATION OF TALENT OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. Modern Science and Research, 2(5), 1073–1076. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/20520>

O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILAR- NING BADIY ASARLARNI SHARHLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Dildora Ibragimova,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
dildoraibragimova1989@gmail.com

Nilufar Ismatova,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarda badiiy asarni sharhlash ko'nikmalarini shakllantirishda o'quvchilar psixologiyasining ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: badiiy asar, sharhlash, psixologiya, so'z boyligi, nutq, dunyoqarash, yozma matn, san'at asari.

Abstract

This article discusses the importance of student psychology in the formation of the skills of interpretation of an artistic work in elementary school students.

Key words: work of art, interpretation, psychology, vocabulary, speech, world view, written text, work of art.

Badiiy asarni sharhlash muammosini o'rganishga murojaat qilish, bu muammoning boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini samarali tashkil etishda prinsipial ahamiyatga ega ekanligi bilan izohlanadi. Boshlang'ich umumiy ta'lim bo'yicha Davlat ta'lim standartini amalga oshirish o'qituvchi oldiga badiiy asarni talqin qilish bo'yicha ishlarni to'g'ri tashkil etish faoliyatini shakllantirish vazifasini qo'yadi. O'qish ko'nikmalarini shakllantirish deganda turli matnlarning mazmuni va o'ziga xos xususiyatlarini ongli ravishda idrok etish va baholash, o'quvchilarning ularni muhokama qilishda ishtirok etishi, qahramonlar harakatlariga axloqiy baho berish va asoslash qobiliyati tushuniladi. Bugungi kunda badiiy matn nazariyasi asoslarini, uni tahlil va talqin qilishni tushuntiruvchi ko'plab darsliklar nashr etilgan, lekin ko'pincha ularda jarayonlarni tushuntirish aks etmaydi. Ko'pgina o'quvchilarning ongida asl matnni qayta-qayta o'qishning hojati yo'q, uni qayta hikoya qilish va talqini bilan tanishish kifoya, degan

Ra'no Xoliqova. 5–6-sinf o'quvchilarining kreativ fikrlash ko'nikmalarini o'quv topshiriqlari asosida rivojlantirish	227
Zaynab Kurbanova. Leksikologiya va frazeologiyaga oid mavzularni o'qitishda nutqni rivojlantirish usullari	232
Didora Ibragimova, Guljahon Muxtorova. O'quvchilarda o'qish savodxonligi va funksional savodxonlikni shakllantirish omillari	234
Dildora Ibragimova, Nilufar Ismatova. O'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining badiiy asarlarni sharhlash ko'nikmalarini shakllantirish	236
Bashorat Muminova. Ish qog'ozining asosiy matni ustida ishlash	239
Intizor Jumaniyazova. Fardlar tahlili orqali o'quvchilar tanqidiy tafakkurini rivojlantirish	241
Mirzabek Xolyorov. Abdulla Oripov – tabiat musavviri	246
Husniddin Qoraboyev. Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslaridan uy vazifalarini samarali tashkil etishning ahamiyati	249
Mahliyo Elboyeva. Maktab ta'limida bolalar adabiyoti namunalarni o'qitishda psixologik metodlardan foydalanish imkoniyatlari	251
Shoxista Mahmudova. Biografik talqinning ijodkor obrazini o'rganishdagi o'rni	255
Nargiza Ergasheva. Adabiyot darslarida loyiha ishi: Kitob treylari (“Book trailer”)	259
Nilufar Kadirova. O'quvchilar tanqidiy tafakkurining shakllanishida “aydos-konspekt” usulining o'rni	261
Maxmuda Yuldasheva. Adabiy ta'limda lirik, epik va dramatik asarlarni o'qitishda evristik yondashuvdan foydalanish amaliyoti	267
Ozoda Shukurboyeva. O'quvchilarda badiiy asarlarni tahlil qilish layoqatini shakllantirishning nazariy asoslari	274
Madina Abduqodirova. Kognitivizm va uning adabiy ta'limga tatbiqi	277
Nilufar Turg'unova. Faoliyat mazmuniga ko'ra o'quv loyihalarining turlari	284
Nodirbek Xasanboyev. Oliy adabiy ta'limda masofadan o'qitish muammo sifatida	286
Madina Axmadjanova. Ona tilini o'qitish muammolari (Turkiyada ona tili ta'limini o'qitish misolida)	289
Malika Axmadjanova. Til o'qitishda lug'at boyligini darajalash tamoyillari	292
Laylo Xursanova. Xorijiy tilini o'qitishda mediata'lim vositalaridan foydalanish holati	295
Shaxnoza To'rayeva. 5-sinf “Ona tili” darsligida grammatik savodxonlikni shakllantiruvchi o'quv topshiriqlari tahlili	297
Zebiniso Davronova. Ona tili darslarida yozma nutqni rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari	299
Gulnora Umarova. Nega “Hayrat ul-abror” dostonini sharhlab o'qitish kerak?	304
Shoxina Baxadirova. Masofaviy ta'limning tillarni o'qitishda tutgan o'rni	309